

Resmi malûmata göre Türkistan'da 28 milyon Türk yaşamaktadır. Türkistan'ın yüzölçümü 5 milyon 944 bin 400 km² dir. Bu topraklar ÇİN ve RUS işgali altındadır. TÜRKİSTAN doğusu ve batısı ile parçalanmaz bir bütündür.

Hür Türkistan için

İSTİKLÂLCİ GAZETE

YIL: 2 SAYI: 7 ● 15 AĞUSTOS 1976 ● YAZIŞMA ADRESİ: POSTA KUTUSU 51 AKSARAY - İST. ● TEL. ADRESİ: ASYAAJANS - İST. ● FİYATI: 5. TL.

RUSLAR TÜRKİSTAN'DA KÜLTÜR EMPERYALİZMİNİ BAŞLATTI

● Çarlık devrinden beri Türkistan'ın yeraltı ve yerüstü kaynaklarını sömüren Sovyetler, Türk çocuklarına Rusça'nın (yuva) dan başlatılması kararını kukla cumhuriyetlere tasdik ettirdiler.

Çar ve Sovyet devrinde Türkistan Ülkesi» sömürge ve orada yaşayan insanlar «ırgat» olarak düşünölmüştür. Sovyetlerin devrinde ultra-modern sömürücülüğe geçilmiş ve Türkistan'ın yeraltı, yerüstü milli servetlerinin tümü Moskova'nın tekeline alınmıştır. Her ne kadar Türkistan'da kukla Cumhuriyetler varsa da hiçbir alanda yetkileri yoktur. Herşey Moskova'nın emrine ve plânına bağlıdır. Orası emir ve izin verirse kendi malını kullanabilir, yoksa Moskova'nın verdiği plâna göre Rus ekonomisini güçlendirme ve ürettiği malları Moskova'ya teslim etmeğe mecburdur. Halk bugüne kadar bu hale tahammül ederek gelmiş eli ve kolu bağlanmış durumda olduğundan herşey için zama-

nı beklemektedir. Moskova'da bu yıl, Türkistan halkını çileden çıkaracak bir karar verildi. Alınan haberlerden ve Sovyet gazetelerinin yazdığı yazılardan, bu yıldan itibaren bütün Türkistan Cumhuriyetlerinde «RUSCA» mecburi dil olarak öğretilmektedir. Bu alanda şimdiye kadar yapılan tabikat iyi sonuç vermediğinden, bundan böyle ilkokul'dan değil, mutlaka «YUVA» dan başlayarak «RUSCA» öğretilmesi emri verilmiştir. Usulen, bu emri mahalli cumhuriyetler tastik ettiler. Bir milleti mecburen eritme hareketine Birleşmiş Milletlerin Hür Dünya ve bilhassa «İslam Dünyası»nın tepkisi merakla beklenmektedir. Bunun yanı sıra, Sovyet konularında uzman olan Avrupa'lılar, Türkiye basınının bu konudaki tutumunun ne olacağını sormaktalar.

—Ortaasya Basın Ajansı—

PIAC Konferansı Helsinki'de yapıldı

Helsinki (OBA) : 1957'de Batı Almanya'nın Münih şehrinde toplanan «Şarkiyatçılar Kongresi» kararı gereğince kurulan «Daimi Milletlerarası Altayistler Konferansı» kısa ismiyle «PIAC» diye adlandırılan bu teşekkülün 19 neu toplantısı burada yapılmıştır.

Toplantıya 16 memleketten 59 kişi katılmıştır. Bu ilmi çalışmaya Türkiye'den Dr. Emel Esin, Seyfullah Esin, Fahir İz, Ta'at Tekin, Doğan Aksan, Nuri Yüce ve Türkistan Sovyet Cumhuriyetlerinden Rano Habib, S. Kamalov ile birlikte 8 araştırmacı iştirak etmiştir. Tanınmış Türkoğ ve devlet adamı Gunnar Jarving'de bu çalışmalara katılmıştır.

Rusya'da halk, KGB takibine uğramamak için derdini içki ile paylaşıyor

KİEV (OBA) : SSCB'de Alkolizmle Mücadele için düzenlenen Birinci Kurultay Nisan ayında toplanarak bu konuda kararlar almıştır. Alınan karar gereğince her cumhuriyetin kabinesi içkili maddelerin satışını ayarlayacaktır. Sarhoşlar için cezai madde tatbik edeceklerdir. «Molodoy Kommunist» isimli derginin verdiği bilgiye göre Sovyetler Birliğinde öğrencilerin % 70'i alkollü içki içmektedir. Cinayet işleyenlerin çoğunluğunu alkolik-

ler teşkil etmektedir. Aile yuvalarının yıkılış sebebinin başında içki gelmektedir. 1973 yılında Moskova'da basılan bir araştırma eserinin verdiği bilgiye göre de Sovyetler Birliğinde ortalama yılda 15 milyar ile 28 milyar ruble tutarındaki para şahıslar tarafından içkiye verilmektedir. Her aile yılda aşağı-

(Devamı 4. Sayfada)

Veli Zunnun ve Tevekkül Babür vefat ettiler

Türkistan İstiklâl Cephesi'nin cefakâr evlatlarından Münih'te faaliyette bulunan «HÜRRIYET RADYOSU» nun Türkistan Şubesi Başyazarlarından Veli Zunnun yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamiyarak 20 Mayıs 1976 günü Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Merhum, aile efradının

(Devamı 4. Sayfada)

Erenler ve Türkistan

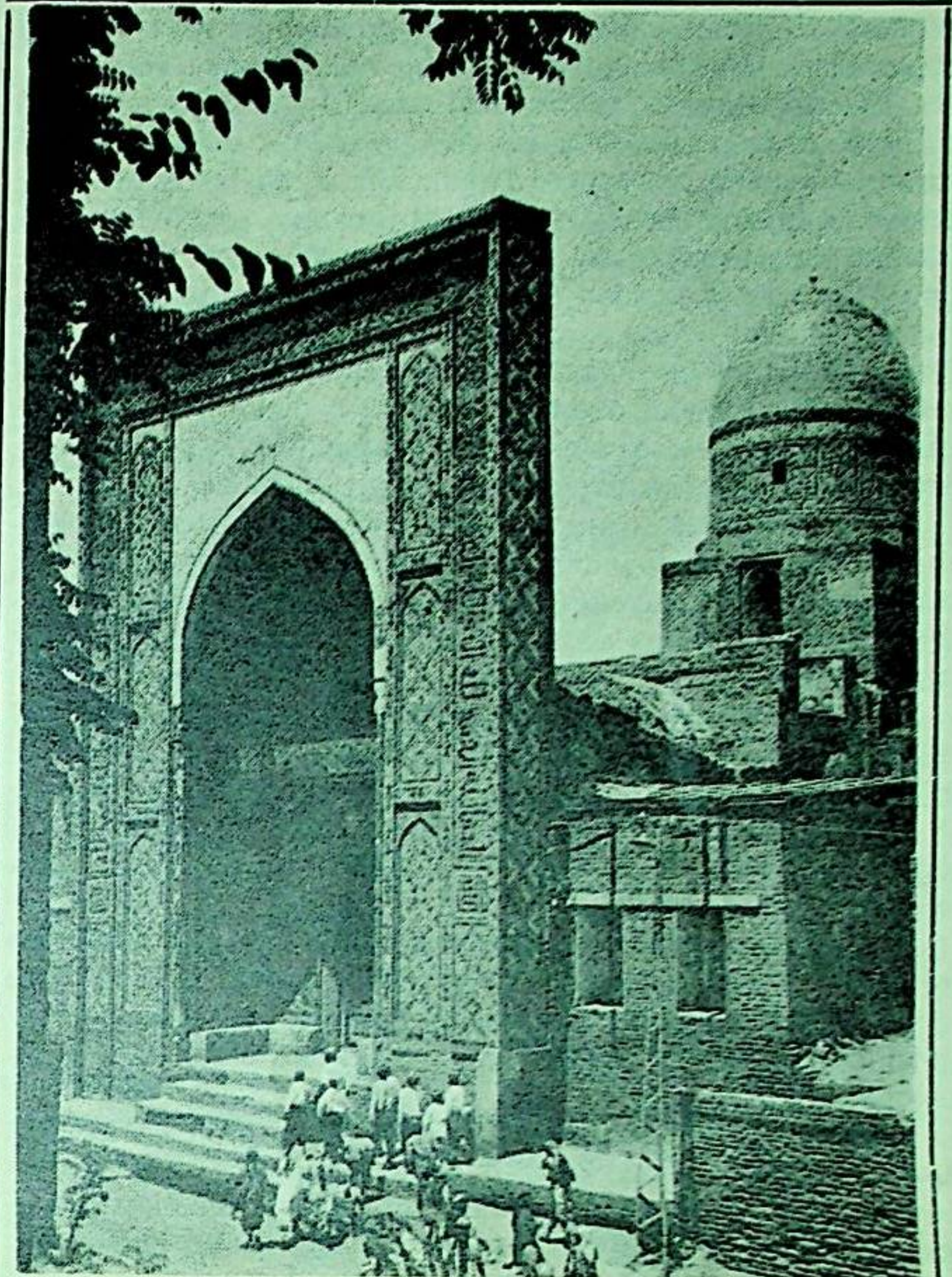
Selâhaddin ERTÜNER

Bu başlık altında Türklerin İslamiyeti kabullendikleri çağlarda başlayan tasavvuf anlayışını ve gelişimini kısaca dile getirmeyi amaçladım.

Tasavvuf sözcüğü işe karışınca konuyu HORASAN EREN'leri diye isimlendirmek daha doğru olurdu. Fakat gücümün ve hattâ ömrümün yetmeyeceği bir işe kalkışmak, yani kitap yazmak gerekirdi. Bu imkânsızlık karşısında bir özet yapıp Türkistan'ın Anadolu'ya yaptığı büyük hizmeti belirlemeyi yeğ tuttum.

Türklük İslamiyeti zorla kabul etmedi. Şamanizm'in veya bir kısmı Budizm'in mensubu olan Türk'ler törelerine, yiğitlik ve

(Devamı 3. Sayfada)

Son zelzele dolayısıyla ağır hasara uğrayan Smarkand'daki tarihi Şah-i Zinde binasından bir görünüş.

Türkistan şehirleri yine zelzele ile sarsıldı

Taşkend-Münih (OBA) : Türkistan şehirleri zelzele ile 16 Mayıs günü yine sarsıldı. Buraya ulaşan malûmata göre bu yer sarsıntısının esas merkezi 20 sene evvel yeni kurulan «GAZLI» şehridir. Bu şehir Türkistan'da çıkmakta olan ve geliri Moskova'nın hazinesine aktarılan tabii gazın merkezinde bulunmaktadır. Sovyet hükümeti «dış memleketlerin yardımını» almamak için ve Türkistan'daki ağır vaziyeti saklamak için dünyaya yanlış haberler vermektedir. Beynelmül bir kaideye göre depremin şiddet ölçüsü 9'u geçtiği zaman bütün dünyanın yardım etmesi gerekir. Habuki, Sovyet rasathaneleri verilen talimat üzerine az göstermektedir. İlgililerin verdiği bilgiye göre bu zelzelenin mali külfeti «Moskova tarafından soyularak sömürülen ve fakir bırakılan «Türkistan halkının» sırtına yüklenecektir. Dünya'nın maddi ve manevi ilgisinden mahrum bırakılacaktır.

MUSTAFA CEMİLOV'UN SAĞLIĞI CİDDÎ ŞEKİLDE TEHLİKEDE

MÜNİH (OBA) : Şimdi Münih'te bulunan Sovyetler Birliği insan hakları savunucularından Andrey Grigorenko, Kırım Türkleri liderlerinden Mustafa Cemiloğlu'nun sağlık durumunun ciddi şekilde tehlikede olduğunu bildirmiş, «Cemiloğlu, benim yalnız dostum değil, aynı zamanda kardeşim sayılır. Maalesef şimdi feci bir durumda bulunmaktadır. Açlık grevi nedeniyle karaciğeri normal fonksiyonunu yerine getiremez hale gelmiştir. Boyun adaleleri de hareket kabiliyetini kaybetmiştir. Açlık grevi sırasında hastane yöneticileri kendisini zorla, sun'i beslemeye tabi tuttukları için, yemek borusunu da zedelemişlerdir. Cemiloğlu ciddi bir şekilde hastadır» demiştir.

Kırım Türklerinin anavatanları olan Kırım'a dönmek amacıyla

(Devamı 4. Sayfada)

BAŞYAZI

Türkistan Meselesi

Son günlerde «Türkistan Meselesi» nin başka konularla karıştırıldığını üzülerak takip etmekteyiz. Maalesef sathi bilgilere dayanarak, maksatlı olarak «TÜRKİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI» ile ilgili konuların ortaya atıldığını ve TÜRK MİLLİ haysiyetini rencide edici münakaşalara yol açıldığını, bu fırsatı gözleyenlere de imkân verildiğini esfle görmekteyiz. Bazı gazeteler ve bunların yazarları «TÜRKİSTAN İSTİKLÂL DAVASI» na karşı çıkma çabasında bulunuyorlar. Bunların hangi «rejisör» lerin hesabına «figüranlık yaptıklarını düşünüyoruz. Üzülerak şunu kayt ediyoruz ki, bunlar aldandı ve bilmiyerek bu hareketleri, ile MOSKOVA ve PEKİN EMPERYALİZMİ'nin TÜRKİSTAN'daki SÖMÜRGELELERİNİ perdeleme gayretindedirler. Teklif ediyoruz; İSRAİL'e Türkistan'dan göçmüş 15 bin «Müsevî» var, onlarla görüşünler, o zaman Türkistan'daki RUS SÖMÜRÜSÜ'nün manzarasını rahatlıkla öğrenirler.. Bu yazarların yazdığı ve öne sürdüğü «Pan Türkizm» ve «Pan-İslâmizm» ile «TÜRKİSTAN İSTİKLÂL MESELESİ» ni karıştırmamak gerekir. «PAN» Yunanca bir kelimedir. «Birlik» anlamında ön-ek olarak kullanılır. Her memleketin bir «PAN»ı vardır. «Pan-Helenizm», «Pan Ermenizm», «Pan-İslâvizm», «Pan-Arabizm» «Pan-Avrupizm», «Pan-Afrikaizm», «Pan-Amerikanizm», «Pan-Çinizm» ve «Pan Müsevizm» gibi..... Bu bir idealdir. Her milletin kalbinde yatar. Bir milletli ayakta tutmak için yaşatılır. İmkân bulursa bunu tatbik

(Devamı 4. Sayfada)

Türkistan'da Rus Emperyalizmi

- V -

Dr. Baymirza HAYIT

Amerikan adliye hâkimlerinden William Douglas 1955'de Türkistan'a yaptığı seyahatten sonra, Sovyet siyasetini «bir kolonyal ve terör mahsulü» diye adlandırmıştı.⁵¹ 11. 1. 1956 tarihli Pravda gazetesi, bu beyana şiddetle itiraz ederek şöyle diyordu: «Hangi kolonyalizmden söz ediliyor? Sanayi gelişmek üzere bulunan ve millî kadrosu öğrenimle meşgul bulunan bir ülke hakkında böyle bir hüküm nasıl verilir?»

Elbette, Sovyet iktidarı devrinde Türkistan'da muayyen bir millî aydınlar kadrosunun vücuta gelmiş olduğu kimse tarafından inkâr edilmiyor. Fakat, kimse de bu Sovyet aydınlarının memleketlerinin millî ihtiyaçlarını gerçekten sağladığını ispat edebilecek durumda olmasa gerek. Sovyet rejimi Türkistan'ın yerlileri arasında işçi gücü aramaktadır ki, bu da onu millî bir kadro yetiştirmeye sevk ediyor. Maamafih, her hangi bir ülkede yabancı elemanlar azınlık teşkil eder ve bu azınlığın aydınları da yerli aydınlara nispetle çoğunluk teşkil ederse, elbette bu, kolonyalizmin çeşitli belirtilerinden biri olmaktan kurtulmaz. İşte misaller:

1. 1959—1960 yıllarında Kazakistanda 11.750 okul vardı. Bu okul müdürlerinden ancak 4350 si Türk Kazaklardı.⁵² Alma-Ata'daki Kazakistan Devlet Üniversitesinde 1957 de 3770 i bulan öğrenci arasında Türk Kazakların sayısı ancak 1550 idi.⁵³

2. Stalinabat'daki Tacikistan Devlet Üniversitesinde 1955—1956 da 2264 öğrenciden ancak 822 si Tacik ve Özbek idi.⁵⁴

3. Türkmenistan Sovyet Cumhuriyetinde yüksek okul öğrencisi sayısı 1956—1957 de 13.045 kişi ve bu arada Türkmenlerin sayısı 4759 kişi idi.⁵⁵

4. Özbekistan Sovyet Cumhuriyetinde 1950 de 40.000 öğretmenin %54,4-ü Rustu.⁵⁶ Yine Özbekistan'da çalışan 8072 doktordan ancak 1738 i Özbek'ti⁵⁷ 1952 de Taşkent Üniversitesinde çalışan 152 profesör ve doçentten ancak 51 i Türkistan'lı idi.⁵⁸

Kazakistan Komünist partisinin sabık birinci sekreteri L. İ. Brejnev, 1956 nın ocak ayında alenen şu beyanatta bulunmuştu: «Tıp ve ziraat alanlarında Kazak uzmanları oldukça azdır. Sanayi alanında ise Kazak uzmanlarına hemen hiç rastlanmamaktadır».⁵⁹

Sovyetler, Türkistan kültür eserlerinin çoğunu yok etmişlerdir. Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesinin sabık birinci sekreteri N. Muhittinov herkesin huzurunda şu itirafa bulunmuştu: «Tarihî bir şehir olan Kuva'nın yerinde

tuğla fabrikası inşa edilmiştir. Semerkand yakınlarındaki kadim şehir Afrasyab harâbeleri üzerinde hattâ çift bile sürülmüştür. Kadim zamanlardanberi bize intikal etmiş kültür eserlerinin yerlerini öğrenmek ve bu hakta bir bilgi edinmek için kime ve nereye müracaatta bulunmak gerektiği belli değildir».⁶⁰

Sovyetler, Türkistan'ın kültür mazisini «ileri» ve «mürteci» olmak üzere ikiye bölmüşlerdir. Türkistan'ın her cumhuriyetinde bazı şahsiyetler seçilerek «ileri» düşünürler diye ilân edilmiştir. Meselâ, Özbekistan'da Nevaî, Mükimî, Fırat, Kazakistan'da Veli Han, Altın Sarın, Abay, Türkmenistan'da Mahdumkuli ve başkaları bu zümreye dahil edilmişlerdir. Bunların dışında kalanlar ise «mürteci»ler diye anılmaktadır.

Şayet bir kimse, Türkistan'ın manevî mirasını gerçekte olduğu gibi ortaya koymak teşebbüsünde bulunacak olursa, bu adam muhakkak millî ideler taşıyan bir kimse olarak teşhir edilecektir. Meselâ, profesör Yunusali, şair Malik, bayan Karımcan ve Tokanbet, 1934 de tevkif edilen lisaniyatçı Kaligul Arıstanbay'ın fikirlerinin ileri ve demokratik olduğunu ispata teşebbüs ettikleri için komünist partisi bu adamları, «mürteci yazarlar» ı «ileri» bir yazar gibi göstermek suretile «milliyetçi cereyanına katılmış olmak» ile suçlandırmıştı.

Türkistan millî destanlarında yapılan sahtekârlıklar da, Sovyet kültür siyasetini vasıflandıran özelliklerden biridir. Meselâ, 1958—1959 da Manas destanı yayımlanmıştı. Ne var ki, destanın «Büyük sefer» (Çin aleyhine müteveccih) bölümü ve gûya milliyetçilerin, pantürkistlerin tesir ve izlerini aksettiren diğer bölümleri de tamamen çıkarıldıktan sonra neşredilmişti.⁶¹

(Devamı Var)

(51) Look mecmuası, New York, 13. 12. 1955, s. 35-43

(52) Partiyaya jizn Kazakistana, No 8, 1960, s. 37; No 8, 1959, s. 15.

(53) Partiyaya jizn Kazakistan, No 6, 1959, s. 76.

(54) Narodnoye bozyaystvo Tacikskoy SSR, Stalinabad, 1957, s. 311.

(55) Narodnoye bozyaystvo Turkmenskoy SSR, Aşkabad, 1957, s. 140.

(56) Milli Türkistan mecmuası, 1951, No 72/73, s. 10.

(57) Kızıl Özbekistan, 29.10.1957, s. 4.

(58) Pravda Vostoka, 2.9.1952.

(59) Kazakıstanskaya pravda, 21.1.1956.

(60) Kızıl Özbekistan, 13.10.1956.

(61) Sovetskaya Kirgiziya, 20.1.1961, s. 3.

HABERLER

TÜRKİSTAN ve KOMŞULARI

● Akademik Saharov 23 Sovyet alimi ile birlikte «Sovyetler Birliği İlimler Akademisi»ne müracaat ederek bilginlere yapılan baskı ve insan hukukundan mahrum edilmesini protesto etmişlerdir.

● Moskova ve çevresinde yiyecek maddeleri karneye bağlanmıştır. Sovyetler Birliğinde et ve un gibi maddeler bu yıl kafi gelmemektedir. «Ekonomiçeskaya Gazete» nin yazdığına göre Sovyetler Birliğindeki bütün lokantalar hafta da bir gün etsiz yemek yapmak mecburiyetinde kalmıştır.

● Üç kıt'adan Türkistan'ın TAŞKENT şehrine gelen filmcilerin iştiraki ile «ASYA-AFRİKA ve LATİN AMERİKA» Film Festivali tertiblendi. 19 Mayıs'dan 29 Mayıs'a kadar devam eden bu festivale 90 memleket katılmıştır.

● Çin Ordusu'nun sabık Generallerinden Türkistan asıllı Zunnun Taipov Almata'da yayınlanan «Kazakistan Pravda» isimli Rusça gazetede Türkistan'ın doğu bölgesinde Çinlilerin yapmakta olduğu baskıları ve eritme siyasetini dile getirmektedir. (Zunnun Taipov halen Sovyetler Birliğinde mülteci olarak yaşamakta)

TÜRKİYE'DE

● İstanbul'da toplanan 7 nci İslâm Ülkelerinin Dış İşleri Bakanları seviyesindeki toplantısı başarı ile sonuçlandı. Kıbrıs konusunda müsbet kararlar alındı.

● Milliyetçi Hareket Partisi «İslam Konferansı» Genel Sekreterliğine Rus ve Çin işgalinde bulunan Müslüman-Türk ülkelerinin meselesi ile ilgilenmesi için müracaatta bulunmuştur.

● Türkiye basınında İslâm Konferansı dolayısıyla «Türkistan Meselesi»ne değinen yazılar yayınlanmıştır.

● TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon İdaresi) «İslam Konferansı» dolayısıyla Türkistan folklorüne ait ve vaktiyle Türkistanı ziyaret eden bir Amerikalı tarafından mahallinde çekilen filmin kopyasını televizyon ekranında gösterdi.

● 7 nci İslâm Konferansına «D. Türkistan Göçmenler Cemiyeti» müracaatta bulundu. Bu arada bir boroşür yayınladılar.

● Merkezi İstanbul'da bulunan Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu «Esir Milletler Haftası» dolayısıyla bir bildiri yayınlamışlardır. Türkiye'de «Esir Türkler Günü» ihdas edilmesini talep etmişlerdir.

● Esir Milletler Haftası dolayısıyla «Ortadoğu Gazetesi» bu

konuya sahifelerinde geniş yer vermiştir.

● Zunnun Taipov'un makalesini «Anadolu Ajansı» bültenlerinde özetlemiş ve Türkiye basınına dağıtmıştır. BAYRAK isimli gazete bu haberi manşet olarak yayınlamıştır.

● İstanbul'da uzun yıllardan beri faaliyette bulunan «Türkistanlılar Kültür ve Sosyal Yardım Derneği» tarafından 28 Mayıs günü «İSTANBUL-SHERATON» Otelinin geniş salonlarında «BÜYÜK TÜRKİSTAN GECESİ» tertiblenmiştir.

● İstanbul'da yayınlanmakta olan Haftalık «HAYAT» mecmuası «Büyük Türkistan Gecesi»ne ait resimli haber yayınlamıştır.

● Adana'daki «Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği» Haziran ayında Türkistanlıları ve Türkistan davasının dostlarını bir araya getirmek için kır gezisi düzenlemişlerdir.

● Adana - Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği yıllık kongresini yaparak yeni idare heyetini seçmiştir.

DÜNYADA

● İsviçre'nin dünyaca meşhur gazetelerinden «Neue Zürcher Zeitung» isimli gazetesi 20-21 Haziran 1976 tarihli nushasında Timur'dan Sovyet Devletine kadar» başlıklı uzun bir makale

yayınlanmıştır. Bu yazıda Türkistan meselesi ele alınmaktadır.

● Sovyetler Birliği'nde «İnsan Hakları»nın aktif savunucularından Tarihçi Andrei A. AMALRIK KGB'nin müsaadesi üzerine Hollanda'ya geldi.

● Batı Berlin'de düzenlenen film festivalinde Türkistan'daki Sovyet Cumhuriyetlerine ait filmler gösterildi. Bu vesile ile 1 ve 22 nci Temmuz tarihlerinde Batı Almanya'nın Birinci Televizyon Programı Kırgız yörelerini dile getiren dökümanter filmleri ekranlarında oynatmıştır. Bu arada Romancı Cengiz Aytmatov(oğlu) ile yapılan bir röportaj yayınlanmıştır.

● 1950 yılında Tibet'i işgal eden Çinliler, aradan uzun yıllar geçtikten sonra geçen ay ilk defa Batılı Gazetecilerin Tibet'i ziyaret etmelerine izin vermiştir.

● Nobel Mükafatını kazanan âlim Saharov «Beynelmülâle İnsan Hakları Konseyi'nin» fahri Başkan yardımcılığına giyabında seçilmiştir.

● Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan «Estonyalılar» BAĞIMSIZLIK DAVALARINI dile getirmek üzere Amerikan'ın muhtelif şehirlerinden Washington'a doğru yürüyüş düzenlemişlerdir. Bu yürüyüş bütün dünyada ilgi ile karşılanmıştır. (Devamı 4. Sayfada)

BMT ve Esir Milletler

Ziya BABA

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulunun 1960 da toplanan 15. Oturumu çalışmalarına katılan Sovyetler Birliği'nin sabık başbakanı N. S. Hruşçov, bilindiği gibi, hâlen mevcut «sömürgelelere ve sömürülen halklara bağımsızlık sağlamasını» öngören bir Deklarasyon'un onaylanmasını istemişti. Bu teklif o zaman umumî bir tasvip görmüş, bir yıl sonraki Genel Kurul'da da bu Deklarasyon'un uygulanması ile ilgili bir rapor hazırlamak üzere «17-ler Komitesi» adlanan alt bir komüsyon vücuta getirilmişti. İşte, «17-ler Komitesi»nin hazırladığı rapor Genel Kurul'un Eylül 1962'de toplanan 17. dönem oturumunda görüşülmüş ve hayli sert tartışmalara yol açmıştı.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nin o sıralarda yayınladığı istatistiklere göre Büyük Britanya, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi sabık sömürge devletleri 1939—1962 yılları arasında 840 milyon nüfus ve 20 milyon kilometre kare yüzölçümü bulunan 44 sabık sömürgecinin bağımsızlığını tanımışlardır. Öte taraftan, gene aynı istatistiklere göre, çağımızın en büyük sömürge imparatorluğu olan Sovyetler Birliği çeşitli ülke ve toprakları işgal etmiş, bundan başka Doğu Avrupa'da 7 sabık bağımsız ülke halklarına da, sömürge rejiminden pek farklı olmayan komünist rejimi zorla kabul ettirmiştir.

İşte, «17-ler Komitesi»nin hazırladığı rapor Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda görüşülürken Sovyetler Birliği'nin bu tarzda genişlemiş olmasının da sömürgecilik sayılıp sayılmayacağı ve Hruşçov'un yukarıda sözkonusu ettiğimiz Deklarasyonu'nun Sovyet işgali altındaki topraklara da teşmil edilip edilmeyeceği problemi ortaya çıkmıştı. Meselâ, konu üzerine eğilen Kanada delegesi Mc Quary şöyle diyordu:

Sömürgecilik sözkonusu olunca tarihi faktörleri hatırlamamız gerekir... Sömürgecilik okyanuslar yolundan başka geniş karayolu ile yayılmıştır. Zamanımızda sömürgeciliğin ikinci «dalgasına», bu sefer Sovyet sömürgeciliğine şahit oluyoruz.

Dünyada hâlen mevcut sömürgeciliğin son durumu hususunda ayrıntılı bilgi veren Mc Quary diyor ki:

840 milyon nüfusu kapsayan 44 millet, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın tasvip ettiği Hürriyet Deklarasyonu prensiplerine uygun olarak Britanya, Hollanda, Fransa ve Belçika sömürsünden kurtulmuş, bağımsızlığa ka-

(Devamı 4. Sayfada)

TÜRKİSTAN SOVYET CUMHURİYETLERİNDE MİLLÎ - İDEOLOJİK EĞİLİMLER

P. URBAN

Sovyet hükümetinin Stalin'in ölümünden (1953) ve Sovyetler Birliği Komünist partisi XX. kongresinden sonra yürüttüğü liberalce siyaset, bilindiği gibi, Türkistan Sovyet cumhuriyetleri de dahil, Sovyetler Birliğinde bir takım ideolojik kıpırdama ve kaynaşmalara sebebiyet vermişti. Türkistan cumhuriyetlerinin ileri gelenleri, terörün hafiflemiş olduğunu, üzerilerindeki Komünist partisi ve hükümet kontrolünün gevşediğini görünce, bir takım hür fikirler ve araştırmalar, bazı ferdî ve millî hareketler isteginde bulunmak yoluna girmek fırsatını kaçırmadılar.

Öte yandan Moskova hükümetinin, Asya ve Afrikada sözum ona «kolonyal» halkların millî-kurtuluş hareketlerini aktif bir şekilde desteklemekle doğu siyasetine getirdiği yeni hava, onu Sovyetler Birliğine dahil kendi

kolonyal halklarına da bazı tavizler vermek zorunda bırakmıştı. Bu da kendisini, «Lenin millî siyaseti» alanındaki «Stalin tahriflerini» tenkit ve takbih, Rus vatanseverliğine ve sözde Sovyetler Birliği «millî cumhuriyetlerinin» adliyesi ve yerli ekonomiyi idare hususunda tanınmış malûm «geniş haklar»a dayanan Sovyet vatanseverliğini tenkit hareketlerinde gösteriyordu. İlim sahasında da Sovyetler Birliğinin Rus olmayan milletlerine, Sovyet tarihçilerinin bu milletlerin millî tarih araştırmalarında yaptıkları tahrifleri doğrultmak imkânı verilmiş, aynı zamanda Stalin zamanında burjuva-nasyonalizmi ile suçlandırılan ve Sovyet terörünün kurbanı olmuş muhtelif milletlere mensup bir çok âlim, yazar ve şairlerin itibarları iade olunmuştu. Özbekistanda Süleyman Azimov ve Mehmet-

can Yoldaşev de itibarı iade olunanlar arasında idi. Yoldaşev sürgünden döndükten sonra Özbekistan Komünist Partisinin Tarihi Enstitüsünün başına getirilmişti.¹

1937-1939 yıllarında yapılan umumî baskılar sırasında Özbekistanda «milliyetçilik ve vatana ihanet» suçuyla, makamlarından atılanlar arasında bulunan Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesinin sabık sekreterlerinden Baltabayev, halk maarif komiseri İslamov, halk ziraat komiseri İslamov, Özbekistan Komünist Gençler Teşkilâtı Merkez Komitesi sabık sekreteri Artukov, Harzem Eyalet Parti Komitesi birinci sekreteri İsrailov, Karakalpak Eyalet Parti Komitesi sekreteri Baltayev, Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesi şb. müdürü Osmanov, Pravda Vostoka gazetesinin mesul başyazarı

Hasanov, Özbekistan Sovyet Cumhuriyeti Merkez İcra Komitesi başkan yardımcısı Mançara, Molotov Bölgesi Parti Komitesi birinci sekreteri Şadiyev ve Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesi birinci sekreteri İkrarov'un da itibarları iade edilmişti². Türkistanın diğer Sovyet cumhuriyetlerinde dahi aynı kabilden itibarların iade olunmasına başlanmıştı. Kırgızistanda 1933 yılında baskıya maruz kalmış «burjuva-milliyetçiliğinin önde giden ideologlarından» yazar K. Tınıstanov ve XIX. yüzyıl başlarının «mürteci şairi» Moldo Kılıç da itibarını elde edebilmişti.³

İtibarların iade edildiği tarihe kadar Sovyet bilimi tarafından «suçlu» olarak tanınmış ve manen mahkûm edilmiş Abu Reyhan Biruni, Alishir Nevai, H. Harezmi, Kamali Hocandı, Ba-

bur, Uluğbey, Fırat, Atai, Sekkâki, Turdi, Mahmur, Kalgûl, Abu-Âli İbn Sina ve Türkistanın diğer ünlü bilgin, tarihçi, şair ve millî kahramanları dahi eski itibarlarını kazanmışlardı. İtibarları iade edildikten sonra bu şahısların eserleri araştırma konusu olmağa ve yeniden basılmağa başlanmış ve bir takım bilim müesseseleri bunlardan bazılarının adıyla adlandırılmıştı.⁴

Yapılan bu değişiklikler neticesinde 1957 de Taşkent'de Doğu Enstitüsü kurulmuş, Türkistan Sovyet cumhuriyetlerinin okul programlarına millî tarih ve bazı dış Doğu ülkeleri milletlerinin dil dersleri konulmuştu.

Moskova hükümetinin Türkistandaki yeni siyasetine bir örnek olmak üzere, Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesinin sabık birinci sekreteri N. A. Muhittinov'un Ekim 1956 da Özbekistan aydınlarının birinci kongresindeki nutkunu göstermek mümkündür. Muhittinov, bu nutkunda «her türlü nasyonalizm kalıntılarına karşı mücadeleyi bundan sonra devam ettirmeli ve Orta Asyanın Rusya ile birleşmesi keyfiyetinin» ileri bir hareket olup mühim bir mana taşıdığı «fikrini red ve inkâr edenlere karşı gelmelidir» dedikten sonra derhal, Sovyet tarih biliminin Türkistanın karanlık tarihî mazisine dair eski düşünce ve görüşten ayrılmak icabettiğine işaret ederek tasavvur ettiği maizi şu şekilde anlatmıştır:

Özbek halkı kadim milletlerden biridir. Bu millet, en iyi evlâtlarının şahsında dünyanın bilim ve kültür hazinesine çok değerli eserler vermiştir. Orta Asyanın bilim ve kültür alanında ün kazanmış Biruni, Abu-Âli İbn-Sina, Harezmi, Farabi, Uluğbey ve başkaları sade doğuda değil, dünyanın başka ülkelerinde de şöhret kazanmışlardır. Orta Asya, beşer kültürünün gelişmiş olduğu en kadim merkezlerinden biridir. Bu topraklarda kadim devletler yaşamış, bugünkü Orta Asya halklarının ataları, Rusya, Çin, Hindistan, İran ve başka milletlerin karşılıklı tesirleriyle gelişmiş ve kendi devirlerine göre çok yüksek bir değer taşımış bir kültür vücutu getirmişlerdi.⁵

(Devamı var)

Erenler ve Türkistan

(Başaralı 1. Sayfada)

cömertliklerine çok uygun gelen İslâmiyeti, Haccac-ı Zâlim'in zulmüne karşı gelme olayları dışında, kayda değer bir tepki göstermeden içtenlikle benimsemişlerdir.

Buna mukabil İslâmiyetin yücelip yayılması, sonsuza kadar da muhafazası gayesi ile çok can ve kan kaybetmişlerdir.

Bununla da kalmayıp İslâmın gerçek anlamını espri ve felsefesini de anlatmaya ve yaymaya sebep olmuşlardır. İşte bu yayma ve anlatmanın yolu tasavvuf olmuştur.

Bu noktada bir bahtsızlık vardır ki bu hususa da bir nebze değinmek gerek! Türkler kişiler olarak oldum olası övünmeyi âdet edinmemişlerdir. Hoşgörü özellikleri övünmeye engel olmuştur. Bu nedenle İslâmiyeti ve onun esprisini açıklayan tasavvuf, öncelikle İngiliz, Alman, Fransız, Rus vb. müsteşriklerinca ele alınmıştır. Bu müsteşrikler da tasavvuf akımının esas kaynaklarını İran ve Hindistan'da tesbite ve Türk-İslâm tasavvufunun bunların etkisinde kaldığını anlatmaya gayret etmişlerlerdir! Bu gayrete kolaylık sağlayan sebep de ilk Türk-İslâm mutasavvıflarının kıymetli eserlerinin muhafaza edilememiş olmasıdır. (Mahdud el yazması kitaplar.)

Lâkin yine Türke has olan vefâ ve töreyi yaşatma özelliği, büyüklerinin eserlerini kulaktan kulağa, menkabe'leri anlatım yoluyla, felsefeyi asırlarca muhafazaya imkân sağlamıştır. Kitâba aktarılan ilk tasavvufî bilgiler, az çok bir yanıyla diyebilirim ki, Hoca AHMED YESEVÎ'nin öz Türkçe şiirler demeti olan Divân-ı Hikmet'i ile başlar. Bundan Hoca Abdül-Halîk Gücdüvânî'nin Makamat'ı, muhtelif Veiâyatnâme'ler, Nefahat-ül-üns, Cevârihül-Ebrar vb. gibi bir çok kitapla devam eder. Bunları da çağlarına göre Feridüddin Attar'ın, Gazali'nin, Molla Câmî'nin, Mevlâna Celâlüddin-i Rûmî'nin vb. mutasavvıfların, Yunus Emre ve onu tutmaya çalışan nice Hakk âşiklarının dünyaya yayılmış bulunan eserleri takibeder. İsimleri herkesçe bilinen bu mübarek kişilerin ya bizzat veya dolaylı şekilde menşeleri, kısaca Horasan deyip geçtiğimiz Türkistandır. İşte bu Türkistanın Sayram kasabasında 11. asrın ilk yarısında Hz. Ali soyundan hoca İbrahim'in bir oğlu doğar. Yedi yaşında babadan yetim kalan bu çocuk şer'i ve ilmi öğrenimini Arslan Baba'dan alır. Yaşı biraz ilerledikten sonra Buharada şöhret kazanmış olan Hoca Yusuf Hemedani'ye intisabederek tasavvuf nisbetini bu zât'dan kazanır. Zaman Karahanlılar devletinin Türkistanı sünni şeriat düzeni ile yönettiği zamandır. Hoca Yusuf Hemedani'den nisbet alan bu genç de hoca Ahmed Yesevî'dir. Müşîd Yusuf Hemedani vefatı anında genç müridine:—Hilâfet sırası sana gelince Türkistana sefer edecek orada irşâda devam eyliyeceksin, diye vasiyyet etti. Hoca Ahmed Yesevî Yusuf Hemedani'nin 3. halifesi sıfatıyla gerçekten öyle yaptı. İşte o zamanlar şehir adı Türkistan olan Yese'ye bu nedenle gelip yerleşti ve çok kısa zamanda şöhreti ve müridlerinin adedi pek çok büyüdü. Gösterdiği kerametler dillere destan oldu. Çağdaşı ve müşîdinin 4. halifesi olan Abdül-Halîk Gücdüvânî Buharada kaldı ve Yusuf Hemedani'nin görevini devam ettirdi.

Ahmed Yesevî müşîdinin kendisine vasiyyet ettiği üzere halifelerine ve dervişlerine, müslüman ayağı değmiş her toprak

parçasına dağılmalarını ve Türk-İslâm tasavvufu yoluyla insanları irşâd etmelerini tavsiye hâtta emreden ilk mutasavvıftır diyebiliriz. Hoca Ahmed Yesevî merkezinden emr alıp bütün İslâm ülkelerine, özellikle çağları içinde diyâr-ı Rûm'a, yani Anadoluya sefer edip irşâd görevi yapan bütün Türk-İslâm mutasavvıflarına HORASAN EREN'leri demektedir!

Ahmed Yesevî'nin Yeseviyye tarikatı iki büyük tarikat doğurmuştur. Bunlar, Nakşbendi ve Bektaşî tarikatleridir. Yusuf Hemedani'nin 4. halifesi Abdül-Halîk Gücdüvânî'nin halifelerinden Hoca Bahaüddin Nakşbend bilhassa şer'i ve sünni âdâba büyük bağlılık göstererek sünnet-i Nebeviyyeyi hiç bir ihtilâta uğratmadan yaşatmaya, muktedir olmuştur. Fakat bir Horasan ereni olan Hacı Bektaş-ı Veli ile Anadolu'da başlayan Bektaşî'lik, Bektaş Veli'den sonra gelenlerin içtihatları ile şer'i hükümlere aykırı düşen bazı tatbikatla Alevilik dediğimiz cereyana dönüşüm yapmıştır. Bu dönüşümde Türklük geleneğinin bilhassa rolü olduğu kanaati araştırmacılar arasında yaygındır. Bu olayda şer'i hükümlerin katılığı karşısında siyasi düşüncelerin etkinliği de ifade edilmiştir.

Türklüğün kurduğu büyük Osmanlı İmparatorluğunun ve ona zemin ve imkân hazırlamış olan Türk-Selçuk imparatorluğunun temelleri dikkatle araştırılrsa askerlik san'atı ve yiğitliğin eşdeğeri olarak İslâmiyet ve Türk-İslâm tasavvufunun yer aldığını inkâr edemeyiz. Bu yer alışı Türk halkının özünden kopan şu mısralardaki ses ile Hoca Ahmed Yesevî zamanından beri belirlenerek devam edegilir :

«Bu sözlerin köpisi
Evliyalar ulusu
Ahmed Yesevî sözi
Âni seven Allah sen»

Ey zafer yolunu açgan Tingri'm
Hanga çün munca inâyet kilding
Eyledin lutf anga Türkistan'ımı
Hoca Ahmed Yesevî gâ âni.

Şâdlık eşkini saçgan Tingri'm
Hâtırın munca ri'âyet kilding
Ya'ni kim Yesi bile Sâvrân'ımı
Eyledin hemdem-ü yâr-ı Câmî.

Şimdi yazımızın başındaki bir ifadeyi hatırlıyarak Türk-İslâm yayılma politikasını bu arada orta Asya ve Türkistandan muhtelif istilâlar sebebiyle göç edip Anadolu topraklarına ulaşan Türk-İslâm aşiretlerinin durumlarını düşünelim: Bir yandan yaşamak için yayılma, bir yandan dağılanları töre ve inanca bağlı tutma düşüncelerinin devlet adamları ile din ulularının el ele vererek çalışmalarını zorunlu kıldığını söyleyebiliriz. Bu yazıda son sözüümüze de şu ifade ile bağlayalım:

Horasan Eren'leri İslâmı Türkle, Türkü de İslâm ile yaşatıp devam ettirmeyi başarmışlardır! Ervâha rahmet, Tanrı'ya şükürler ola Türkün varlığı ve başarısı dâim ola.

- (1) Pravda Vostoka gazetesi, Taşkent, 13. 10. 1956.
- (2) Aynı yerde.
- (3) İ. R. Rezzakov'un Kırgızistan'ın XI. parti kongresinde okuduğu raporundan, Sovetskaya Kırgızıya gazetesi, 26. 2. 1960.
- (4) Pravda Vostoka gazetesi, 4. 6. 1957.
- (5) N. A. Muhittinov: «İstoriçeskiye reşeniya XX ogo syezda KPSS i zadaçi intelligentsii Özbekistana» (rapor), Pravda Vostoka, 13. 10. 1956.

